

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовео комисију</p> <p>20. II 2012. год., Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Ифигенија Драганић, доцент за ужу научну област Класичне науке, 5. XI 2009. год., Филозофски факултет у Новом Саду;</p> <p>др Иван Јордовић, ванредни професор за ужу научну област Класичне науке, 27. X 2011. год., Филозофски факултет у Новом Саду;</p> <p>др Снежана Божанић, доцент за ужу научну област Медијевистика, 11. XI 2010. год., Филозофски факултет у Новом Саду;</p> <p>др Мирослав Вукелић, доцент за ужу научну област Класичне науке, 24. II 2009. год., Филозофски факултет у Београду;</p> <p>др Мирко Обрадовић, доцент за ужу научну област Историја, 18. V 2009. год., Филозофски факултет у Београду.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Небојша, Милан, Раденковић</p> <p>2. Датум рођења, општина, република: 20. V 1965. год., Прокупље, Р. Србија</p> <p>3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 11. IV 2005. год., Филозофски факултет у Косовској Митровици, <i>Антички Naissus у српској науци</i></p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Историја</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<p><i>Милан Будимир као балканолог</i></p>

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.

1. Увод, стр.8-14
2. Живот и научна каријера Милана Будимира, стр.16-21
 - 2.1.) Долазак на Београдски универзитет и рад Балканског института (1934-1941), стр. 22-31
 - 2.2.) Послератни период рада и оснивачка делатност Милана Будимира, стр.32-42
3. Научна делатност Милана Будимира, стр. 43-47
 - 3.1.) Филолошко-лингвистичка истраживања преантичких племена на Балкану, стр. 48-79
 - 3.2.) О словенској лексици, пореклу и прапостојбини Словена, стр. 80 -105
 - 3.3) Књижевна истраживања, стр. 106-137
4. Публикације, уџбеници и рецепција рада Милана Будимира, стр. 138 -140
 - 4.1.) Са балканских источника-књига синтезе, стр . 141-174
 - 4.2.) Уџбеници Милана Будимира, стр. 175-188
 - 4.3.) Оцена и рецепција рада Милана Будимира у српској науци и култури, стр. 189-201
- 5.Закључак, стр. 202-212
6. Библиографија, стр. 213-243
 - 6.1) Библиографија радова Милана Будимира, стр. 214-233
 - 6.2) Антички извори и архивска грађа, стр. 234
 - 6.3)Одабрана литература, стр. 235-243
7. Прилози, стр. 244
 - 7.1) Фотографија и насловне стране уџбеника и књига М. Будимира , стр. 244-252

Докторска дисертација *Милан Будимир као балканолог* представља монографску обраду живота и научног дела професора Београдског универзитета и академика Милана Будимира, истакнутог научника у више научних области, као што су класичне науке, античка и византијска историја, компаративна историја религије, фолклористика, компаративна књижевност, балканологија и компаративна античка балканистика чији је он један од оснивача. По оцени академика Александра Белића, његов главни научни допринос је то што је описао и проучио најстарији индоевропски дијалект – пеластички. Такође његова најплоднија истраживања била су из етимологије (преко 500).

Рад је кандидат конципирао у више поглавља. **Уводни део** обрађује тему, као и задатке и циљеве истраживања, затим методолошки приступ заснован на сакупљању и критичкој анализи радова Милана Будимира, затим на компаративној методи, односно на поређењу његових научних достигнућа са другим истраживањима и, коначно, на синтези Будимирових научних погледа. У **Другом** поглављу названом *Живот и научна каријера Милана Будимира*, кандидат фактографски говори о животу Милана Будимира његовој научној каријери, подвлачећи утицај животних околности. У оквиру тог поглавља раздвојена су два периода, долазак на Београдски универзитет 1921. год. и оснивање и рад Балканског института 1934. год. (период до 1941. год.), и тзв. послератни период, напори и улога Милана Будимира у оснивању и раду других института и часописа у тадашњој Југославији (Жива антика, Ономатолошки прилози САНУ, и др.). **Треће** поглавље се фокусира на саму научну делатост Милана Будимира. Ово поглавље представља централни део ове докторске дисертације. Кандидат излаже да се у научном раду Милана Будимира истичу три основне преокупације. Прва су његова филолошко-лингвистичка истраживања која су се већином базирала на проучавању откривању балканских језичких прегрчких супстрата и других негрчких, индоевропских, медитеранских елемената који су утицали на формирање и развој пре свега античке грчке културе, а преко ње и европске и светске цивилизације, с посебним акцентом на утицаје различитих култура Балкана. На основу лингвистичких, етнографских, фолклорних, археолошких и других истраживања, у другом делу овог поглавља анализирани су поставке Милана Будимира о словенској лексици, пореклу Словена, Срба и њиховој прапостојбини. На крају овог поглавља кандидат наводи и анализира истраживања Милана Будимира о књижевности, античкој, грчкој и римској, византијској, српској, југословенској и светској, указујући на њихове међусобне утицаје и рецепцију. **Следеће** поглавље посвећено је анализи публикација Милана Будимира, на првом месту *О Илијади и њеном песнику* из 1940. године, затим *Грци и Пеластии* из 1950. године, и књиге *Са балканских изворника*, која представља Будимирово синтетичко дело, објављено 1969. године у СКЗ. Кандидат јасно излаже концепцију ове Будимирове синтезе која представља тематску и хронолошку целину, обухватајући дуг временски период и дајући заправо преглед „доприноса, улоге и утицаја“ Балкана на светску културу у једанаест студија: Извори и изворници; Балкански корени европске писмености; Хомерово песма о смрти и љубави; Порекло европске сцене; Вукова

буна; Триклети бабуни и бабице патаренске; Адамско колено; Кочићев месијанизам; Вампиризам у европској књижевности; Еј, пусто море; Балкански прилог октобру. Кандидат је у анализи овог дела указао на то да се Милан Будимир користио веома ретким знањима из различитих области које је вешто, али и необично повезивао у једну целину. Потом следи анализа уџбеника Милана Будимира и његовог педагошког и дидактичко-методичког приступа. Ту је предствален уџбеник *Litterae Latinae* за учење латинског језика намењен студентима класичних наука, филологије, археологије и историје у ком нису обрађена граматичка правила, са избором оригиналних текстова уз неопходне коменатаре за текстове. Приложен је кратак преглед римске књижевности. Од средњошколских уџбеника кандидат је приказао уџбеник за учење *Латинског језика за ученике VII и VIII разреда гимназије*, који је Милан Будимир урадио са Душаном Константиновићем. Кандидат на крају говори о незаобилазном универзитетском приручнику за грчки језик ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (у коауторству са Љ. Црепајац), који уз историјску граматику грчкој језика говори и о настанку грчког писма и језичког развоја. Укључује морфологију и синтаксу, вежбе, текстове и речнике. Затим следи анализа уџбеника *Преглед римске књижевности. De auctoribus Romanis*, написан у коауторству са Мироном Флашаром за који су аутори награђени Октобарском наградом града Београда. Кандидат с правом наглашава оригиналност концепције и израде овог универзитетског приручника. У последњем аналитичком поглављу кандидат у већој мери даје оцене других научника и интелектуалаца о научном раду Милана Будимира, као што су ставови и оцене академика и професора Александра Белића, Мирослава Марковића, Фрање Баришића, Фануле Папазоглу, Љиљане Црепајац, Војислава Ђурића, Николе Родића, Драгослава Срејовића, Радослава Катичића, Владете Јанковића, Ксеније Марицки Гађански и др., а нешто мање је писао о непосредној и посредној рецепцији и наставку његовог дела у српској науци и култури.

Закључно поглавље представља синтезу и рекапитулацију претходних поглавља о Будимировом животу и научном делу, указујући на значај проучавања дела Милана Будимира за више научних дисциплина, а пре свега за балканологију, наглашавајући на крају неопходност објављивања сабраних дела Милана Будимира. Затим следи списак обимне библиографије Милана Будимира, а потом и извора, архивске грађе и литературе којом се кандидат користио приликом писања рада. На самом крају налазе се корисни прилози, фотографија и копије насловних страна неких публикација Милана Будимира.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

- Небојша Раденковић, *Милан Будимир и почеци српске балканологије*, Европске идеје, античка цивилизација и српска култура, Зборник радова, гл. уредник др Ксенија Марицки Гађански, Друштво за античке студије Србије, Београд 2008, стр. 303-313.
- Небојша Раденковић, *Академик Милан Будимир(1891-1975-2005)*, Сунчаник бр.14-17, ур. Небојша Кузмановић, Бачка Паланка 2005-2006, стр.49.
- Небојша Раденковић, *Ancient Balkans in the European and World Science between Two World Wars: Activity of Belgradé s Balkaninstitute*, FIEC 2009, 13th Conference of the International Federation of the Societies of Classical Studies, Berlin 2009, стр. 133; (рад излаган на немачком језику).
- Небојша Раденковић, *Античка прошлост Балкана у издањима Балканског института (1934-1941)*, Античка култура, европско и српско наслеђе, Зборник радова, гл. уредник др Ксенија Марицки Гађански, Друштво за античке студије Србије и Институт за теолошка истраживања, Београд 2010, стр. 408-417.
- Небојша Раденковић, *Милан Будимир-балканолог*, Митолошки зборник, 23, ур. Живојин Андрејић, Рача 2010, стр. 57-66.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Милан Будимир је један од првих научника који је свој научни рад посветио систематском проучавању пре свега предантичке и античке прошлости целог Балкана, али и његове „новије прошлости“. Анализирајући научно дело Милана Будимира, кандидат је закључио да је о најранијој прошлости Балкана Милан Будимир долазио на основу упоређивања лингвистичког материјала који су оставили антички аутори са тада још ретким археолошким материјалом откривеним на територији целог Балкана. Он је издвојио предгрчке супstrate и указао да се успон грчке цивилизације надовезује на културе својих претходника. Те предгрчке становнике истраживач сматра Пеластима и они постају његова основна научна преокупација. Поред Пеласта, Милан Будимир је проучавао и друга балканска негрчка племена: Илире, Дарданце, Трачане. Посебно место у његовим истраживањима заузимали су и Етрурци. Резултати лингвистичких студија Милана Будимира о најстаријој прошлости индоевропских етничких заједница су уствари истраживања којима је он у 20. веку, нарочито у првој половини, дао пуни и вероватно код нас најзначајнији допринос. Будимир тврди да су ти „најстарији Индоевропљани“ које Будимир, на основу античких података, зове Пеластима, у језичком смислу заузимали посебан положај међу осталим индоевропским језицима. На основу тога што њихови говори не припадају ни кентумској групи, јер показују велике разлике између веларних и палаталних гутурала, нити сатемској групи, јер разликују веларне и лабиовеларне гутурале - по чему је наука до тада делила индоевропске језике на кентум и сатем групу - Будимир је довео у питање и хронологију најстаријих грчких насеља у балканско-анадолском простору, али и саму завршну фазу досељавања грчких племена, иако у то време није био упознат са оним сазнањима што ће донети дешифровање Линеара Б и микенологија, која ће се из тога родити. На основу језичких законитости, Будимир је извршио и нову поделу међу грчким дијалектима, на тзв. ајолске и неајолске говоре. У ајолске дијалекте иду, по Будимиру, они који лабиовеларне гутурале у сваком положају, без обзира на боју следећег вокала, лабиализују, а у неајолске дијалекте иду сви они грчки дијалекти који на два начина и то скоро истоветна поступају са лабиовеларним гутуралима. На основу тога Будимир закључује да су неајолски Грци ступили у симбиозу са Пеластима, староседеоцима каснијих грчких простора раније него ајолски Грци. Ајолски Грци које Будимир одваја од ахајских, односно аркадско-кипарских племена, заузимају мање више најсевернију област грчког тла, па зато он њихово досељавање сматра последњом фазом грчког насељавања на балканско-анадолске просторе. Овакав језички положај староседелаца, које Грци затичу, по тврдњама Будимира, даје могућност да се објасне неке нејасноће најстарије грчке историје, као и релативно брза хеленизација и симбиоза старих и нових Индоевропљана на југу Балкана. Брз успон грчке културе, по Будимиру, налази свакако своје право објашњење у чињеници да су и велики носиоци, како је он тада сматрао, критско-микенске културе били Пеластима. И поред свих залагања и истраживања која је учинио на овом пољу, кандидат учачава да се Будимир није огласио, осим кратко у свом уџбенику за грчки језик, када су управо открића на Криту,

Пелопонезу и Кипру и дешифровање *линеара Б* значајно променила дотадашњу слику о староседеоцима и носиоцима тзв. микенске цивилизације, као и хронологију почетака насељавања Грка на Балкан. Међутим, како кандидат истиче, то не побија у потпуности Будимирове хипотезе, већ пре указује на померање временске границе уназад. И даље остаје отворено питање око утврђивања језика *линеара А*, мада већина научника и данас сматра да то није индоевропски дијалекат. Од дешифровања *линеара Б*, уочава се и промена тежишта интересовања професора Будимира ка књижевним и општедруштвеним темама, мада је своју синтезу *Са балканских источника* објавио 1969. године, у којој се поново враћа пеластичкој теорији.

Радови везани за словенску лексiku, порекло и прапостојбину Словена такође су засновани на лингвистичким истраживања. Инсистирајући на културној генези, а не етногенези свих „Балканаца“, Милан Будимир продубљује и повезује лингвистичке, етнолошке, фолклорне и археолошке налазе, и у палеобалканском становништву налази староседеоце од којих су и словенска племена и старосрпски „старинци“, као и други антички народи, преузели многа културна достигнућа, која се уочавају пре свега у језичким остацима. Он се својим истраживањима супротставио тада најутицајнијој немачкој филолошкој школи, чији је он ђак био. Иако су нека од оваквих истраживања Милана Будимира била одбачена, под утицајем ове нордистичке историјске школе, ипак су неки његови следбеници и ученици наставили његовим путем. На темељу његових лингвистичких истраживања, у извесном смислу, данас се наставља рад Александра Ломе, а даље остаје, како наводи кандидат, на млађим научним нараштајима да оно што је професор Будимир започео и дао смернице, продубе или пак, оповргну. Упркос извесним недостацима, као и на основу нових научних открића, кандидат истиче да су Будимирова истраживања ипак веома занимљива и интригантна, али и незаобилазна за сваког класичара, лингвисту, слависту, археолога, историчара, етнолога и балканолога.

Кандидат је уочио да се обим и значај Будимировог дела мора процењивати и на основу чињенице да је Милан Будимир веома млад изгубио вид, и да је од својих 206 радова које је кандидат успео да нађе, на српском и другим страним језицима (чак и латинском), само дванаест Будимир могао да напише сам.

Поред лингвистичких и историјских истраживања, Будимир се интересовао за античку, српску народну и књижевности модерног доба, као и рецепцију антике. Будимир се издваја и новим приступом у односу на књижевност. Кандидат је правилно закључио да је само дело Милана Будимира и његово стварање сасвим нове критичке свести у истраживању традиције, кроз књижевност, било обележено и његовим личним проласком кроз искушења своје епохе. Од грчке књижевности, којом се није толико интензивно бавио као римском, Будимир је посебно обрадио *Илијаду* дајући нека своја нова и сасвим оригинална тумачења и погледе на овај еп. Будимирова прикази љубави, који по њему доминирају *Илијадом* јединствени су у то време, и представљају новину у тумачењу овог дела. За историју религије значајан је и његов оригиналан поглед у односу на Ахилеја и Агамемнона, као носиоце старих култова, предгрчких и грчких. Такође, све његове студије које се тичу развоја, порекла и стварања

античке драме везани су за предгрчки елемент. И римску књижевност истражује на сличан начин, указујући на њене корене у грчкој. Његови уџбеници код нас су још увек незаобилазни и непревазиђени, што указује на то да је Будимир био веома посвећен и у наставно-педагошком раду. Бавећи се нашом књижевношћу, од најстаријих дела старе српске књижевности, и анализирајући дела наших савремених књижевника, Будимир показује колико и на који начин се наша књижевност развијала.

Најважнији закључак ове дисертације је да је кандидат правилно уочио да су сва Будимирова истраживања, било она лингвистичка, филолошка или фолклорна, увек посматрана из призме балканологије и да су управо Балкан и народи Балкана Будимирова главна преокупација, при чему он заправо не трага за етногенезом или етногенезама, већ управо за културним путевима и начинима преласка и преноса културе са једног народ на други који су се на Балкану смењивали и стапали у један заједнички балкански свет. Зато, како кандидат истиче, *његови радови нису национално, већ „балкански“ обојени*, због чега је и инсистирао на оснивању Балканског института, што је и постигао заједно са Петром Скоком.

Кандидат је такође уочио да се у научном раду Милана Будимира, донекле, могу уочити одређене фазе интересовања у одређеним периодима. Најпре су оне биле фолклористичке и оноματοлошке, затим се центар преусмерава на лингвистичка и филолошка истраживања, потом доминирају радови везани за предгрчку прошлост Балкана, а тек на послетку се Будимир поново враћа античкој грчкој и римској књижевности и рецепцији.

Као професор универзитета Милан Будимир је имао великог успеха, јер поред уџбеника које је написао, он је иза себе оставио највећи број ученика који су радили или раде по свим универзитетима, институтима и музејима читаве бивше Југославије, па и света. Међу њима су Војислав Ђурић, Фанула Папазоглу, Бранко Гавела, Милутин Гарашанин, Драгослав Срејовић, Фрањо, Слободан Душанић, Мирон Флашар, Мирослав Марковић, Петар Илиевски, Михајло Петрушевски, Владета Јанковић, Љиљана Црепајац, Момир Јовић, Емилија Јовановић Масон, Радослав Катичића, Ксенија Марицки Гађански, Иван Гађански, Мирослава Мирковић, Милена Милин, Миодраг Стојановић, Радмила Шалабалић, Нинослава Радошевић, Бојана Шијачки Маневић, као и Ристо Радовић каснији митрополит Црногорско-приморског Амфилохије, и многи други.

Циљ овог рада успешно је остварен јер је кандидат приказао сву ширину Будимировог научног опуса као и велики број научних дисциплина којима се углавном са подједнаким успехом бавио. Иако су нека Будимирова истраживања данас у одређеној мери превазиђена, она ипак не губе на значају, већ представљају полазну тачку и инспиративни импулс за будућа истраживања јер како је кандидат закључио послуживши се реченицом професорке К. Марицки Гађански „наука се никад не завршава и ниједно научно дело није савршено и завршено.“

Ово истраживање представља синтезу целокупног Будимировог дела у историографском смислу, базирајући се на био-библиографским подацима али водећи рачуна и о друштвено-историјским аспектима времена настанка Будимировог дела, дајући бројне фактографске податке. Анализирајући

Будимиров рад и дајући критичке закључке, о његовом раду и научним достигнућима, указано је и на науку Будимировог времена, као и, у одређеној мери, научна достигнућа савремене науке на истим научним пољима, нашта указује и новија домаћа и страна коришћена литература, као што су радови М. Обрадовић, *Teutiou Eimi, a bronze situla from Graešnica (upper Macedonia)*, Скопље 2002, А. Лома, *Евроазијски степски појас као чинилац језичке и културне прошлости Словена*, Нови Сад 2003, С. Петровић, *Српска митологија у веровању, обичајима и ритуалу*, Београд 2004, Љ. Црепајац, *Пеластичка теорија Милана Будимира*, Београд 2003, Р. Самарцић, *Писци српске историје* Београд 2009, И. Јордовић, *Стара Грчка - портрет једног народа*, Београд 2011, П. Скок, *Долазак Словена на Медитеран*, Крушевац 1994, С. Segal, *Tragedy and Civilization: An Interpretation of Sophocles*, Oklahoma 1999, R. Willis, *Mythologie*, Köln 2007, H. Riks, *Ancient Languages of Europe*, Ed. Roger D. Woodard, Cambridge 2008, M. Winiarczyk, *Die hellenistischen Utopien*, Beiträge zur Alterumskunde, Berlin 2011, и сама провера античких извора на које се Будимир позивао.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат своју тему излаже јасно и прецизно водећи рачуна о структури рада. Један део рада представља фактографију, други критичку анализу а трећи синтезу. Поред тога, кандидат се користио и компаративном методом где је то било неопходно, дајући поред оцена, хипотеза и теорија Милана Будимира и друге хипотезе, користићи пре свега српску, али и страну литературу. Кандидат на већини места проверава историјске изворе на које се позива Милан Будимир што указује да се користио свим релевантним историјским методама. Питања и закључци који су дати у овој дисертацији указују да су овакве теме неопходне за нашу науку не само да се укаже на значај научног рада једног истакнутог научника већ да се покаже докле се у тој науци стигло данас, што је кандидат у великој мери успешно урадио.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

2. Дисертација садржи све битне елементе.

3. Дисертација је оригиналан допринос науци пре свега зато што нико до сада у нашој науци није сакупио на једном месту и анализирао целокупно научно дело Милана Будимира, као и то што је његово дело проучио у балканолошком кључу, што, такође, нико није урадио до сада. Дисертација стога представља свеобухватну анализу живота и научног дела Милана Будимира, а овде треба истаћи да он није писао само научна дела већ је био и друштвено активан и писао о проблемима савременог друштва. Стога ова дисертација, у проналажењу и прикупљању свих Будимирових писаних радова и дела указује и на тај његов животни аспект. Наиме, кандидат је успео да пронађе до сада необјављене Будимирове радове и уврстио их у његову библиографију. Приступ тематици је мултидисциплинаран с обзиром на мултидисциплинарност самог Милана Будимира, што је такође један од доприноса ове тезе будући да су се досадашњи појединачни радови о одређеном Будимировом делу анализирали углавном из једног аспекта, обично лингвистичко-филолошког или, пак, етнолошког, историјског и сл.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Недостаци се можда односе на ужу лингвистичку анализу Будимирових студија, међутим с обзиром на образложење теме, то и није био циљ

рада, те то и не утиче у толикој мери на валидност анализе Будимировог дела. Такође, у мањој мери је обрађена рецепција Будимирових научних теза, али ни то не утиче на валидност резултата, него само указује на потребу за једном таквом посебном студијом, јер би кандидат тиме у овој дисертације превазишао оквире образложења саме теме. Релевантност ових могућих недостатака биће размотрени на самој одбрани.
X ПРЕДЛОГ:
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:
- да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана

У Новом Саду, 17. IV 2012.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

др Ифигенија Драганић, доцент за ужу научну област Класичне науке Филозофског факултета у Новом Саду

др Иван Јордовић, ванредни професор за ужу научну област Класичне науке Филозофског факултета у Новом Саду

др Снежана Божанић, доцент за ужу научну област Медијевистика Филозофског факултета у Новом Саду

др Мирослав Вукелић, доцент за ужу научну област Класичне науке Филозофског факултета у Београду

др Мирко Обрадовић, доцент за ужу научну област Историја Филозофског факултета у Београду
